

кривуљу опадања емотивне блискости са родитељима, тако је отворено приказао и однос према еротском мотиву. Не како моралисти налажу, у знаку аскетске уздржаности и сведености на брачну верност, већ какав је у стварности.

По тесту који је у књижевну мисао увела Вирџинија Вулф – да је модеран онај роман који не може да се преприча, роман Милана Тодорова је прави образац модерности. Не може да се преприча. Једини начин да се то учини био би препричавање фрагмената редом, а то не би било препричавање романа већ његова реконструкција другим речима.

Нема ту само жала за пунокрвним животом, колико за изгубљеним ентузијазмом. Постојање се претворило у сиву свакодневицу, са повременим излетима у површна чулна задовољства. Није више реч о недостојности свакодневице, о њеној сведености на лака задовољства, већ и о недостижности чак и те, обичне свакодневице, која подразумева бар *једносипаван редослед сивари*.

Редослед малих сивари је метафора спокојне и складне свакодневице. Што је таква свакодневица више сан него јава криве су такозване „велике приче” – крупни историјски догађаји који су изневерили очекивања. Роман Милана Тодорова нам открива да су поетика и енергија живота од постојаније грађе него ланци стега и условности, да о судбини малих људи одлучују, бар донекле, и они сами. У симфонији свакодневице нико није само слушалац.

Виџомир ТЕОФИЛОВИЋ

МИЛАН ШЕВИЋ ПРВИ ПУТ НА ТЛУ КЊИЖЕВНЕ ИСТОРИЈЕ

Зорица Хаџић, *О Милану Шевићу*, Академска књига, Нови Сад 2017

Нова књига Зорице Хаџић *О Милану Шевићу* (Академска књига, Нови Сад 2017) симболизује, пре свега, ауторкину чврсту намеру да укаже на насущну потребу за ревалоризацијом богатог и разноврсног књижевног опуса заборављеног историчара књижевности и педагога Милана Шевића, јер, како истиче Зорица Хаџић у поговору својој књизи: „Његови прегори у чувању и сакупљању докумената, интересантни и значајни увиди, смисао за детаљ, велике и мале теме посвећене великим и малим људима, чине важан прилог проучавању историје српске књижевности” (стр. 205).

У историји српске књижевности име Милана Шевића (1866–1934) једва да се помиње, а о њему као педагогу изузетно мало је писано. Другим

речима, како у предговору овој књизи подвлачи и ауторка, није тешко уочити велику, може се чак рећи и огромну, несразмеру оног што се данас у научним круговима зна о Милану Шевићу и онога што је урадио. Шевићу је у научној и културној јавности на терет стављана својеврсна „свестрана некомпетентност”, односно замерана му је непотребна ширина у пољу научног деловања која је, по мишљењу стручњака (Скерлића, пре свих), водила кобној расплутости стваралачког замаху. Међутим, ову Шевићеву „ману” Зорица Хаџић, с друге стране, види као његову највећу предност: „Неисцрпни радни елан и широко поље научног деловања, знање неколико језика, ванредне особине којима често прети расплутаност, јесу биле одлика Милана Шевића” (10). Управо та његова свестраност изазивала је осуду и подозрење од стране академских књижевних кругова, у првом реду Јована Скерлића и браће Поповић, Богдана и Павла. Стога не треба да нас чуди чињеница да се у Скерлићевој *Историји новије српске књижевности* из 1912. године, која је дуго у нашој научној јавности важила за неприкосновену, радови Милана Шевића налазе само у списку литературе, а о њима у самој књизи нема ни помена.

Намеће се питање – зашто је то тако? Склони смо да поверујемо да је најтачнији одговор, додуше много година касније, када већ ни Скерлића ни Шевића није било међу живима, дао још један космополита у српској књижевности, Милан Кашанин, и то у својој можда и најзначајнијој књизи, *Судбине и људи*, која је објављена 1968. године. У тексту „Проклетство талента”, Кашанин види Скерлића као неког ко ни по природи ни по васпитању није био учен човек, јер је волео читати, писати, говорити, а не учити. Увек се више дивео борцима него песницима, пропагаторима него мислиоцима, од великих књижевности познавао је само француску, а тако се и понашао као да постоје само две књижевности, француска и српска. О великим песницима (Радичевић, Костић, Дучић, Дис) говорио је неповољно, а фаворизовао је осредње песнике (Коста Абрашевић, Прока Јовкић). Кашанин му је највише замерао да је попустљив према писцу с којим дели политичке идеје, а истовремено немилосрдан према оном чије идеје не дели. Управо у овим Кашаниновим опаскама на Скерлићев рачун лежи, по нашем мишљењу, и основни узрок Скерлићевог прећуткивања Шевићевог плодног књижевног рада. С друге стране, Шевић није много боље прошао ни у Деретићевој *Историји српске књижевности* (1983), која га је комплетно прећутала. Како уочава Зорица Хаџић, једини историчар књижевности који је познавао и, што је још важније, уважавао дело Милана Шевића био је Боривој Маринковић, који је у више наврата, пишући о Шевићу у *Полицици*, скретао пажњу научној јавности да је управо Шевић открио извор Вуковој причи „Свијету се не може угодити” у делу Јохана Петера Хебела, а у листу *Досијеије*, у којем је објављен превод са немачког и Шевићеве докторске тезе о Доситеју, указао је на драгоцене Шевићеве напоре да се од заборава сачувају

ретке књиге. Управо на овај сегмент потребе за коначним вредновањем и ревалоризацијом Шевићевог прегалничког рада у области историје књижевности надовезала се овом књигом и Зорица Хаџић.

Боривој Маринковић и Зорица Хаџић настоје да покажу да је Шевићев допринос историји књижевности, иако тенденциозно прећуткиван у научним круговима, несумњив. Акцент стављају на његово настојање да сачува и прикупи документа, укаже на детаље, непознате рукописе, сачува од заборава (пре свега захваљујући сакупљеним и приређеним препискама српских писаца у периодици) сећања о личностима и делима утканим у историју српске књижевности и културе. Читав живот посветио је сакупљању ретких издања, рукописа, писама, часописа, мање познатих биографских и библиографских детаља о познатим и мање познатим писцима. Међутим, оно што се кроз његов живот и рад показало као нека врста његовог личног „усуда” јесте чињеница да је мало тога успео да објави. Према томе, већина драгоцених података које је током живота прикупио о Његошу, Змају, Лази Костићу, Ђури Јакшићу и многим другим књижевницима до данас стоји архивирана у Рукописном одељењу Матице српске чекајући свог евентуалног издавача.

Брижљивим дугогодишњим истраживањем богате архиве Рукописног одељења Матице српске, која јој је открила многе Шевићеве заборављене рукописе и писма која је размењивао са представницима научне и књижевне јавности у напору да нешто од прикупљене грађе изда, те током дугих и плодних разговора које је у периоду између 2010. и 2012. године водила у Београду са сином Милана Шевића Душаном и његовом женом Милом, потом и опсежним издавачким подухватом приређивања Шевићевих *Дневника*, а напослетку и књигом *О Милану Шевићу*, Зорица Хаџић успела је да скрене пажњу на заборављеног Шевића и његов немали допринос историји српске књижевности.

Зорица Хаџић регистровала је Шевићев покушај бављења Његошевим делом, откривши у Рукописном одељењу Матице српске читаву фасциклу пуну грађе коју је Шевић годинама сакупљао о овом великану српске књижевности. У науци о књижевности ова чињеница о Шевићу није била позната до појаве ове књиге, пошто је за живота објавио свега пар текстова о Његошу (од тога два у *Делу и Летопису Матице српске*). Како уочава Зорица Хаџић, садржај фасцикле о Његошу несумњиво сведочи да је Шевић о Његошу више знао него што је за живота објавио. Овде долазимо и до прве тачке спотицања када је у питању рад на откривању Шевићевог доприноса развоју историје српске књижевности. Реч је о некој врсти „усуда” која је Шевића пратила цео његов живот, јер, како је то у овој књизи уочила и Зорица Хаџић, Шевић за живота није успео да изда ни монографију *Млади Змај*, коју је брижљиво, као добар познавалац и тумач Змајеве поезије припремио, а слична судбина задесила је и његове три књиге преписке.

Као приређивач преписке међу српским писцима, спорадично се јављао у периодици, а мало је позната чињеница, коју је у овој књизи, између осталог, расветлила Зорица Хацић, да је Шевић за штампу имао спремљене чак три књиге преписке (Змај, Ђура Јакшић и Стеван Владислав Каћански). Једино је књига посвећена преписци Стевана Владислава Каћанског угледала светлост дана и то тек 1964. године, значи тридесет година након приређивачеве смрти (Зорица Хацић је у овој књизи дала детаљан преглед све три књиге преписки).

Ништа боље Шевић није прошао ни са проучавањем стваралаштва Бранка Радичевића и Лазе Костића, на шта такође указује Зорица Хацић у поглављима „О Бранку Радичевићу” и „О Лази Костићу”.

Посебну пажњу треба обратити на поглавље „Професор и ученик – Милан Шевић и Јован Скерлић”, у којем ауторка ове књиге кроз низ примера и анегдота открива да ова нетрпељивост траје малтене читав стваралачки и животни век обојице актера: „Док је у гимназији Шевић искористио професорску позицију и био једини професор који ће Скерлићу из српског дати најслабију оцену, тако ће касније и Скерлић из своје ’књижевне и научне бусије’ оцењивати оно што ради његов некадашњи професор као историчар књижевности – најслабијом оценом” (69). Не треба нам, дакле, бољи доказ, односно потврда колико је Кашанин малтене хирушки прецизно сагледао и оценио Скерлића као књижевног критичара у својој књизи *Судбине и људи*.

Други Шевићев камен спотицања била је његова сопствена нехајност да ли ће нешто написати до краја. Стално је одуговлачио, како је то приметила и Зорица Хацић проучавајући додире Милана Шевића са Његошем, Бранком Радичевићем и Лазом Костићем – као и у случају Његоша и Радичевића, Шевић, који је пажљиво истраживао дело Лазе Костића, сакупљао и приређивао његове штампане песме, чини се није имао намеру да пише и објављује о његовом делу. Ето, закључили бисмо, и основног разлога зашто је Шевићево дело до данас остало расуто по фрагментима. Међутим, не треба заборавити ни чињеницу читљиву из његове преписке са угледним издавачким кућама и водећим људима из света књижевности (нпр. Младен Лесковац, Васа Стајић, Вељко Петровић, Јован Максимовић), да је већина оног што је нудио за штампу одбијана или услед негативне рецензије или, што је чешћи случај, услед личног анимозитета према самом Шевићу, односно његовом космополитском стваралачком замаху. Овде долазимо до својеврсне аналогije са судбином Момчила Настасијевића.

Стваралачки дух овог песника застире све познате трагове лирике, прозе и драме, опире се сваком покушају сврставања у познате оквире, измиче свакој амбицији логичке књижевне историје. Напади на његов књижевни опус који су долазили са свих страна били су естетске и иде-

олошке природе. Издавачи су одбијали да штампају његове књиге¹, позоришне трупе да изводе његове драме², док критичари углавном (с изузетком блиских пријатеља Станислава Винавера и Исидоре Секулић) нису налазили лепих речи за његова дела. Према томе, разумљиво је да је Настасијевић веома мало утицао на профил тадашњег књижевног живота. Тек после 1951. године извесни књижевни кругови схватају да у недру наше литературе постоји песник који још није довољно откривен и чије песничке вредности се тек наслућују.³ Слична судбина, показали смо, задесила је и Милана Шевића, а појава Зорице Хаџић и њених напора на ревалоризацији његовог стваралачког опуса који се читавају првенствено кроз њен приређивачки рад на Шевићевим *Дневницима*, те кроз ауторски рад на овој књизи којом покушава да расветли основни импулс Шевићевог књижевног рада⁴, наговештава нам да и његово време тек долази.

Др Свешлана Љ. МИЛАШИНОВИЋ

научни сарадник

Матица српска, Нови Сад

Одељење за књижевност и језик

Летопис Матице српске

smilasinovic@maticasrpska.org.rs

ГОРЊИ И ДОЊИ ТЕКСТ

Зорица Хаџић, *О Милану Шевићу*, Академска књига, Нови Сад 2017

Тешко да је у српској књижевности, до пре неку годину, постојала већа несразмера између онога што је неко урадио и онога што се о њему зна, као што је то био случај са Миланом Шевићем! Исписујем ову ограду – до пре неку годину – јер се данас о Шевићу и зна и пише. Наиме, у

¹ Српска књижевна задруга 1931. године није прихватила да буде издавач збирке приповедака *Хроника моје вароши*.

² Београдска опера још 1927. године музичку драму *Међулушко благо* није уврстила у свој редован годишњи репертоар, а потпуно исто поступио је и ансамбл Народног позоришта у случају драме *Недозвани*.

³ Борислав Михајловић уврстио га је у своју *Антологију ђесника између два раја*, чувена едиција „Српска књижевност у сто књига” објављује избор његових дела, а његове песме заузимају значајно место и у *Антологији српске поезије* Зорана Мишића, издавачи почињу да штампају његова дела, а позоришне трупе да изводе његове драме.

⁴ „Гледајући резигнирано на све стране око себе нехајан однос институција према рукописима, периодици, старим књигама, чинио је све да стање поправи. Јавно је покушао да опомене на јавашлук и нехај према ономе што је наша књижевна историја” (163).